

МІГРАЦІЯ ТА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І НАСЛІДКИ

MIGRATION AND HUMAN TRAFFICKING IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT: RELATIONSHIP AND CONSEQUENCES

Анна Політова¹

*Маріупольський державний університет
(вул. Преображенська, 6, м. Київ, 03037)*

Anna Politova

*Mariupol State University
(6, Preobrazhenska, Kyiv, Ukraine, 03037)*

Отримано: 04.11.2022. Затверджено: 18.11.2022

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена взаємозв'язку і наслідкам міграції та торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту. Відзначено, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України стало поштовхом для переосмислення торгівлі людьми: жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію Росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Чоловіки, які залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торгівців людьми. Окреслено, що до подій лютого поточного року вивчення та формування міграційних процесів, а також причин міграції українського населення були спрямовані на впровадження превентивних заходів із подолання наслідків, максимізації користі результатів, викликаних такими процесами. Дослідженням визначено, що поза увагою статистичної інформації залишається такий аспект як насильницьке та без згоди переміщення громадян України на територію Російської Федерації та окуповані території, оскільки відсутня точна кількість депортованих. Наведені цифри у засобах масової інформації та у виступах представників органів державної влади є приблизними, а кількість таких осіб набагато більша; щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень, то їх набагато більше, адже торгівля людьми має високу латентність, оскільки потерпілі від торгівлі людьми не бажають повідомляти про це у правоохоронні органи. Встановлено, що станом на 02 листопада аналіз бази «Законодавство України» дозволяє відзначити, що в ній міститься 66 нормативно-правових актів,

¹ кандидат юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-7351-7110; e-mail: politova1954@gmail.com

пов'язаних з протидією торгівлі людьми, проте з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України до жодної постанови, указу, розпорядження тощо не було внесено змін та доповнень. Зроблено висновок, про необхідність внесення змін до чинних нормативно-правових актів, а також поділення з боку національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми – Міністерством соціальної політики України – уваги такої категорії як внутрішньо переміщені особи, а також проведенні роз'яснювальної роботи із громадянами України, які виїжджають за кордон через збройний конфлікт, на пунктах пропуску, надаючи їм детальну інформацію про Національну гарячу лінію з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії насильству за ознакою статі та гарячу лінію екстреної допомоги в усіх країнах ЄС.

Ключові слова: міграція; торгівля людьми; збройний конфлікт; внутрішньо переміщена особа; причини (фактори) торгівлі людьми.

ABSTRACT

The article is devoted to the relationship and consequences of migration and human trafficking in conditions of armed conflict. It was noted that the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine became an impetus for rethinking human trafficking: women and children who are forced to leave Ukraine due to Russia's military aggression and head for neighboring countries face the risks of human trafficking. Men who remain inside the country can also become prey for traffickers. It is outlined that before the events of February of the current year, the study and formation of migration processes, as well as the reasons for the migration of the Ukrainian population, were aimed at the implementation of preventive measures to overcome the consequences and maximize the benefit of the results caused by such processes. The research determined that such an aspect as the forced and unauthorized transfer of Ukrainian citizens to the territory of the Russian Federation and the occupied territories remains overlooked in statistical information, since there is no exact number of deportees. The figures given in the mass media and in the speeches of representatives of state authorities are approximate, and the number of such persons is much larger; in terms of the number of recorded criminal offenses, there are much more of them, because human trafficking has a high latency, since victims of human trafficking do not want to report it to law enforcement agencies. It was established that as of November 2, the analysis of the "Legislation of Ukraine" database allows us to note that it contains 66 normative legal acts related to combating human trafficking, however, since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, not a single resolution, decree, orders, etc., were not amended or supplemented. A conclusion was made about the need to make changes to the current legal acts, as well as to pay attention to such a category as internally displaced persons by the national coordinator in the field of combating human trafficking – the Ministry of Social Policy of Ukraine, as well as to conduct explanatory work with citizens of Ukraine, who are traveling abroad due to armed conflict, at the checkpoints, providing them with detailed information about the National Hotline for Combating Human Trafficking, Preventing and Countering Gender-based Violence and the Emergency Helpline in all EU countries.

Key words: migration; human trafficking; armed conflict; internally displaced person; causes (factors) of human trafficking.

I. ВСТУП

Міграція населення завжди мала певний взаємозв'язок із подіями, що відбуваються в тій місцевості, де мешкає певне суспільство. Переміщення населення руйнує традиційні кордони між культурними, етнічними групами і мовами, і розвиває різноманітність, культурні та економічні багатства. Воно має як позитивні, так і негативні сторони. Разом з тим, не варто забувати і про те, що саме міграція може призвести до порушення прав людини.

Відзначимо, що Україна завжди сприймалася як міграційний донор, а не реципієнт. За різними оцінками від 1,5 до 3 мільйонів осіб здійснюють трудові поїздки за кордон. При цьому правовий статус українських мігрантів дуже непевний, деяка частина з них не має дозволу на проживання або працевлаштування. Це сприяло тому, що мігранти ставали легкою жертвою торгівців людьми.

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), з 1991 р. більше ніж 260 тис. людей в Україні постраждали від торгівлі людьми, з них 49 тис. – за останні три роки. Водночас 56% наших співвітчизників упевнені, що з ними таке ніколи не станеться. Кожен восьмий українець готовий незаконно перетнути кордон, працювати у замкнених приміщеннях чи віддавати паспорт роботодавцеві. Чоловіки й жінки, люди різного віку та з різним рівнем освіти, мешканці сіл і міст – єдиного портрета постраждалого від торгівлі людьми немає¹.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України стало поштовхом для переосмислення цього явища, яке зараз становить найбільшу небезпеку: жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми². З кожним днем зростають ризики збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 КК України.

¹ У Всесвітній день протидії торгівлі людьми МОМ повідомляє про сумний рекорд в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsvesvitniy-den-protydiyi-torhivli-lyudmy-mom-povidomyaye-pro-sumnyu-rekord-v-ukrayini>

² Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми, – МОМ. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherез-viynu-rosiyi-proty-ukrayiny-zrostayut-ryzyky-torhivli-lyudmy-mom>

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження має на меті визначити фактори, які впливають на розповсюдження торгівлі людьми та її залежність від міграції, та розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України для розв'язання проблем, що виникають у діяльності правоохоронних органів для мінімізації існування цього феномену в суспільстві.

Під час підготовки дослідження застосовувалися логіко-семантичний, феноменологічний, компаративістський, герменевтичний, догматичний (формально-логічний), прагматичний методи, а також методи системного аналізу. Зокрема, методологія прагматизму застосована для вивчення міграційних процесів та взаємозв'язку з торгівлею людьми. Герменевтичний метод став у нагоді для аналізу розуміння й адекватного законодавчого відтворення протидії торгівлі людьми. Метод системного аналізу використовувався при дослідженні кількості облікованих кримінальних правопорушень і розглянутих за статтею 149 КК України, а також нормативно-правової бази щодо протидії торгівлі людьми.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міграційні процеси у сучасному світі є важливими об'єктами дослідження через вплив на стан економіки та особливості розвитку держав, якість життя та освіти, рівень добробуту, стабільність тощо. Саме процеси глобалізації спростили не тільки співпрацю між країнами, але й процес переміщення людей незалежно від їх місцезнаходження.

До початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 р. вивчення та формування міграційних процесів, а також причин міграції українського населення були спрямовані на впровадження превентивних заходів із подолання наслідків, максимізації користі результатів, викликаних такими процесами. Проте, ще до цього в Україні існувала така категорія населення як внутрішньо переміщені особи – громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в Україні, змушених залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації,

повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру¹.

Станом на 01 січня 2014 р. офіційна статистика оцінювала кількість громадян України у 45,3 млн осіб, з яких близько 500 тис. більшість часу перебували за кордоном. Анексія Автономної Республіки Крим зменшила кількість громадян на контрольованій території на 2 млн, і ще приблизно 3,6 млн громадян потрапили в зону окупації росії. Офіційно, до контрольованої території з цих 5,6 млн переїхало 1,5 млн осіб, здебільшого (до 40%) – до контрольованої частини тієї ж області. Ще до 500 тис. осіб (за різними оцінками) переїхало, але не отримало статусу внутрішньо переміщеної особи. Відтак, до України повернулося 30% втраченого населення, а ще до 100 тис. осіб емігрувало, в багатьох випадках – без офіційного оформлення. Отже, станом на 01 січня 2015 р. в Україні лишилося близько 41,2 млн осіб².

Разом з тим, після отримання Україною у 2017 р. безвізового режиму, а також внаслідок лібералізації урядами Польщі, Чехії і Словаччини політики щодо прибуття наших громадян, кількість населення, яке значну частину часу перебувало за кордоном, зростає до 500 тис. до 2,5 млн. Середній коефіцієнт природнього руху населення (плюс народжені та мінус померлі) у 2015–2021 рр. становить 0,7%. З урахуванням природнього руху населення, станом на 01 січня 2022 р. в Україні лишилося приблизно 39,3 млн громадян, з яких 2,5 млн осіб суттєву частину року проводили поза межами країни³.

Така ситуація щодо міграційних процесів викликає ризик розповсюдження випадків торгівлі людьми. Так, 46 тис. українців постраждали від торгівлі людьми впродовж 2019–2021 рр.: близько двох третин із них потрапили в тенета торгівців людьми за кордоном, і третина – всередині України⁴. Окрім того, за оцінками МОМ,

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

² Пономаренко С. (2022). Вимушена міграція. Скільки людей залишилось в Україні після повномасштабного вторгнення Росії. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/vynuzhdennaya-migraciya-skolko-chelovek-ostal-os-talos-v-ukraine-posle-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-1614182.html>

³ Там само.

⁴ Туманова Т. (2021). Готові віддати паспорт і працювати без оформлення: пандемія COVID-19 підтовхує українців до ризикованого працевлаштування. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1954699-gotovi-viddati-pasport-i-pratsyuvati-bez-oformlennya-pandemiya-covid-19-pidstovkhuye-ukrayintsiv-do-rizikovanogo-pratsevlashtuvannya?fbclid=IwAR2klutSfulrpiKvNaDavYdjfLQ60cUis6iaz0N1uGvYUvHT0BJLte800>

майже 1,2 млн українців працювали за кордоном у 2021 р., що перевищує показник 2019 р. на 11%. З поміж цих людей 42% були працевлаштовані неофіційно (два роки тому ця частка становила 30%). Вісімнадцять відсотків (18%) опитаних зазначили, що готові прийняти неофіційну пропозицію роботи за кордоном, а ще більше – 27% погодилися б працювати без оформлення працевлаштування в Україні. Ці дані свідчать, що люди недооцінюють потенційні ризики у власній країні¹.

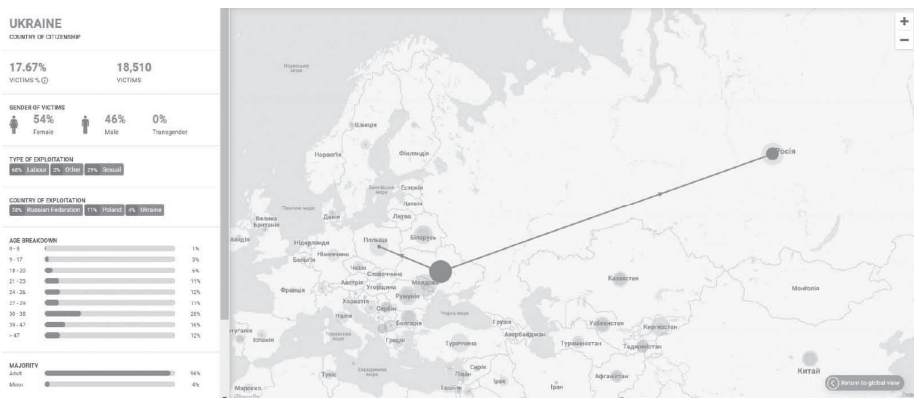
Отже, така ситуація щодо торгівлі людьми говорить про те, що це явище трансформується, набуває нових форм, а коло осіб, які можуть бути постраждалими від цього кримінального правопорушення, розширюється.

У звіті Держдепартаменту США за 2022 р. відзначається, що «Уряд України не у повному обсязі дотримується мінімальних стандартів у сфері подолання такого явища, як торгівля людьми, проте докладає для цього значні зусилля. Незважаючи на документально доведений вплив пандемії COVID-19 на здатність влади на протидію торгівлі людьми, уряд в цілому провів більшу роботу в цьому напрямі порівняно з попереднім звітним періодом, а отже, Україна залишилася на рівні². Ця робота включала: проведення розслідувань серед більшої кількості осіб, підозрюваних у торгівлі людьми; виділення у державному бюджеті набагато більших коштів на заходи з протидії торгівлі людьми та покращення допуску до ідентифікаційної документації; започаткування офіційної реєстрації вразливих верств населення. Крім того, Уряд вживав заходи для попередження торгівлі людьми та зменшення повторної травматизації у процесі кримінального судочинства дітей-жертв. Проте, держава не виконує мінімальних стандартів у декількох основних сферах. Зокрема, відповідні органи визнали винуватими меншу кількість осіб, які займаються торгівлею людьми, а більшість засуджених осіб, які займаються такою діяльністю, змогли уникнути ув'язнення, ймовірно через недооцінення суддями тяжкості правопорушень у сфері торгівлі людьми, через укорінені стереотипи стосовно того, що являє собою торгівля людьми, а також через корупцію. Така м'яка позиція щодо винесення

¹ Пандемія COVID-19 підштовхує українців до ризикованого працевлаштування. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/pandemiya-covid-19-pidstovkhuye-ukrayintsiv-do-ryzykovanoho-pratsevlashtuvannya>

реальних вирокив призводить до послаблення вироку як засобу стримування, неадекватно відображає характер правопорушення та підриває масштабну роботу у сфері протидії торгівлі людьми¹.

Саме повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України викликає занепокоєння щодо міграційних процесів і пов'язаних з цим випадків торгівлі людьми. Як свідчать дані МОМ, з початку 2022 р. жертвами торгівлі людьми в Україні стали 18 510 осіб, серед яких 54% – жінки у віці від 30 до 38 років². Окрім того, сексуальна експлуатація не є основною метою торгівлі людьми, а країнами, куди направляються потерпілі – росія (38%) та Польща (11%) (більш детально див. мал. 1).

Малюнок 1. Стан торгівлі людьми в Україні

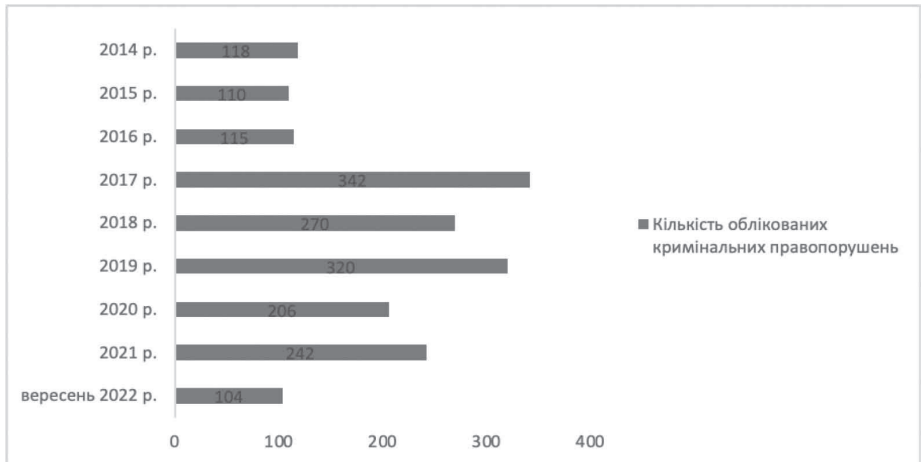
Як відзначає К.В. Павліченко, за правопорушення, відповідальність за які передбачена статтею 149 КК України, динаміка реєстрації таких діянь спочатку була негативною (–9,23% у 2014 р.; –6,77% у 2015 р.), але з 2016 р. вона має здебільшого позитивний тренд (3,63% у 2016 р., 198,24% у 2017 р., 17,91% у 2019 р., 11,7% у 2021 р.), крім 2018 р. (–21,18%) та 2020 р. (–35,13%). Тенденція представлення звинувачень у суді спершу була негативною і становила –44,62% у 2019 р. та 11,7% у 2021 р. Щодо стану притягнення підсудних до відповідальності (засудження), то тут

¹ Україна – витяги із Доповіді про торгівлю людьми – 2022 рік (українською). URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2022-TIP-Report_Ukr.pdf

² Global data hub on human trafficking. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/map>

динаміка є здебільшого є негативною: -44,62% у 2014 р., -11,11% у 2015 р., -18,75% у 2016 р., -11,53% у 2017 р., -34,78% у 2018 р., -17,14% у 2020 р., -17,24% у 2021 р., проте у 2019 р. вже становила 133,33%¹.

Нами також було проаналізовано інформацію про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування з 2014 р. по вересень 2022 р. та про стан розгляду справ і кількість засуджених осіб за статтею 149 КК України (більш детально див. мал. 2 і 3). Проте, поза увагою статистичної інформації залишається такий аспект як насильницьке та без згоди переміщення громадян України на територію російської федерації та окуповані території, оскільки відсутня точна кількість депортованих. Через засоби масової інформації, виступи представників органів державної влади відомі численні випадки, коли громадян України з Донецької та Луганської областей без їхньої згоди відправляли до Ростовської, Белгородської, Володимирської, Пензенської областей та до Криму².

Малюнок 2. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України

¹ Павліченко К.В. (2022). Щодо стану протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 27 трав. 2022 р.) / МВС України, ХНУВС, Наук. парк «Наука та безпека»; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Х.: ХНУВС. С. 7.

² «Ми вже шукаємо понад 16 тисяч людей» – Денісова про воєнні злочини, зниклих безвісти та вивезених у РФ. URL: <https://suspinne.media/232328-mi-vze-sukaemo-ponad-16-tisac-ludej-denisova-pro-voenni-zlocini-zniklih-bezvisti-ta-vivezenih-u-rf/>

Малюнок 3. Стан розгляду справ та кількість засуджених осіб за ст. 149 КК України

Так, до прикладу, 24 березня 2022 р. було проінформовано про насильницьке вивезення з України 402 тис. громадян України, серед яких 84 тис. – діти¹. Однак, ці цифри є приблизними, а кількість таких осіб набагато більша, оскільки, якщо говорити про кількість облікованих кримінальних правопорушень, то їх набагато більше, адже торгівля людьми має високу латентність, адже потерпілі від торгівлі людьми не бажають повідомляти про це правоохоронним органам.

Нами вже відзначена вся беззаперечний факт того, що окупація частини території Донецької та Луганської областей не дає можливості визначити рівень злочинності на українській взагалі та торгівлі людьми, зокрема. Але слід пам'ятати і про латентність досліджуваного кримінального правопорушення, оскільки, наприклад, за період з 2012 по 2019 рр. Офісом Генерального прокурора обліковано 1542 кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 КК України, серед яких потерпілими визнано 1343 особи; Державною судовою адміністрацією зафіксовано винесення 319 вироків за цією категорією кримінальних проваджень, а Міністерством соціальної політики України обліковано статус постраждалої особи від торгівлі людьми 874 особами. Таким чином, офіційна статистика

¹ До Росії насильно вивезли понад 400 тисяч українців, зокрема 84 тисячі дітей – Денісова. URL: <https://zmina.info/news/denisova-do-rosiyi-nasylny-vyvezly-402-tysyach-ukrayincziv-zokrema-84-tysyachi-ditej/>

не відповідає даним щодо кількості потерпілих від торгівлі людьми, які наводяться МОМ, а також не дозволяють виокремити таку категорію як внутрішньо переміщені особи, які постраждали від торгівлі людьми¹.

Варто відзначити, що за даними ООН, загалом з початку збройного конфлікту з України виїхало 6 801 987 українців. Основними напрямками виїзду стали – Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова та інші країни Європи. Певна кількість виїхала і до росії, а також до білорусі (більш детально див. мал. 4)².

Малюнок 4. Міграція українців через збройний конфлікт

Отже, виходячи із статистичної інформації ООН, беззаперечним є той факт, що більша частина з громадян України отримала притулок у Польщі (станом на 29 травня 2022 р. – 3 627 178 осіб), урядом якої робиться все можливе для створення належним умов нашим громадянам. Зокрема, для підтримки громадян України Сенатом Польщі ухвалено закон, пов'язаний із збройним конфліктом в Україні, адже є розуміння ситуації, а хвиля біженців несе загрозу торгівлі людьми.

¹ Політова А.С. (2021). Стан протидії торгівлі людьми у Донецькій та Луганській областях. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми: Україна та світ*: зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 жовтня 2021 р.) / упор. Г.Я. Савчин, У.О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС. С. 160.

² Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>

Такі зміни полягають, зокрема у введенні до Кримінального кодексу Польщі нової статті 61а, згідно з якою суди мають призначати більш суворі покарання за окремі злочини, пов'язані з їх вчиненням під час збройного конфлікту на території України. Отже, у разі вчинення діяння, передбаченого статтею 189 (незаконне позбавлення волі), абзацом 2 статті 189а (готування до торгівлі людьми), а також абзацами 1–2 статті 191 (вимагання, застосування насильства для перешкоджання користуванню займаним приміщенням) КК Польщі, суд повинен призначити покарання у виді позбавлення волі на строк не менше одного року, а у разі вчинення правопорушення, передбаченого абзацом 3 статті 189 (незаконне позбавлення волі, вчинене з особливою жорстокістю), – у виді позбавлення волі на строк не менше 5 років та до верхньої межі встановленого законом строку, збільшеного вдвічі. У разі вчинення правопорушення, передбаченого абзацом 1 та абзацом 2 статті 204 (підбурювання до заняття проституцією, одержання вигоди від цього) суд має призначити покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років (застосовувані нині покарання складають – до 5 років позбавлення волі у разі вчинення завершеного підбурювання та до 10 років у разі отримання прибутку з цього)¹.

Що ж стосується України, станом на 02 листопада 2022 р., аналіз бази «Законодавство України» дає змогу відзначити, що в ній міститься 66 нормативно-правових актів, пов'язаних з протидією торгівлі людьми, серед яких варто відзначити:

- Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми»;
- Закон України від 04 лютого 2002 р. № 1433-IV «Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)»;
- Закон України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми»;

¹ Хвиля біженців несе загрозу торгівлі людьми, тому спеціальний закон змінить Кримінальний кодекс. URL: <https://lexinform.com.ua/salvation/hvylya-bizhentsiv-nese-zagrozu-torgivli-lyudmy-tomu-spetsialnyj-zakon-zmynyt-kryminalnyj-koдекс/>

- Указ Президента України від 05 серпня 2020 р. № 306/2020 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. № 987 «Про затвердження Типового положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 531 «Про внесення змін до Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»;
- розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року»;
- наказ Мінсоцполітики та МВС від 11 січня 2016 р. № 4/5 «Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми»;
- наказ Мінсоцполітики від 22 вересня 2021 р. № 529 «Про затвердження форми обліку осіб, яким встановлено статус/відмовлено у встановленні статусу або продовжено строк дії статусу/відмовлено у продовженні строку дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми».

Виходячи з аналізу нормативно-правових актів, можна відзначити, що від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України до жодної постанови, указу, розпорядження чи іншого законодавчого акта не було внесено жодних суттєвих змін і доповнень. Окрім того, у жодному з цих нормативно-правових актів не виділяється така категорія як внутрішньо переміщені особи або покладається виявлення потерпілих від торгівлі людьми серед внутрішньо переміщених осіб на органи місцевого самоврядування, які перебувають в умовах збройного конфлікту в групі підвищеного ризику.

Як зазначено у Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р, в Україні гострою проблемою залишається торгівля людьми. Складна економічна ситуація, бойові дії на Сході України, низький рівень життя, високий рівень безробіття, диспропорції розвитку ринку праці, поширення зовнішньої трудової міграції, активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань, поширеність шахрайських

схем вербування громадян, недосконалість законодавства, правова необізнаність населення та інші фактори ризику призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми¹.

Це вказує на те, що основними причинами (факторами) розповсюдження торгівлі людьми в Україні є:

- *економічні*: низький рівень заробітних плат і добробуту населення, високий рівень безробіття та низький рівень зайнятості, попит з боку насильства над дітьми;
- *політичні*: недостатність політичної волі для вирішення проблеми, несформованість цілісної та стабільної профілактичної політики, низький рівень контролю за виконанням існуючих положень нормативно-законодавчої бази;
- *психологічні*: зниження самозахисту, песимізм, готовність до ризикової поведінки, вікові психологічні особливості розвитку дитини, знижена здатність до усвідомлення ризику до власного захисту, залежність від дорослих, нездатність адекватно оцінити наслідки своїх дій;
- *правові*: посилення загальної криміналізації суспільства, високий рівень корумпованості чиновників, невідповідність чи недотримання існуючих законів;
- *соціальні*: гендерна дискримінація, порушення прав дитини, зокрема, насильство, жорстоке поводження та експлуатація, недостатня соціальна захищеність особливо уразливих категорій дітей, наркотична чи алкогольна залежність батьків або опікунів, а також суспільна стигматизація потерпілих²;
- *соціально-педагогічні*: низький рівень правової культури, недосконалість системи правової освіти та виховання, недостатній рівень обізнаності з проблемою та її можливими наслідками серед учнівської та студентської молоді, серед батьків та в суспільстві загалом, відсутність у суспільній свідомості сприйняття проблеми торгівлі людьми як актуальної, труднощі соціалізації уразливих категорій дітей та ресоціалізації потерпілих від торгівлі людьми, неготовність педагогічних працівників до здійснення

¹ Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>

² Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г., Удалова О.А. та ін. (2011). Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. К. С. 54.

профілактичної роботи, недосконалість взаємодії між різними суб'єктами профілактики торгівлі дітьми¹.

Проте, зазначені причини (фактори) не враховують у повній мірі ситуацію, яка склалася сьогодні в Україні, адже збройний конфлікт змушує громадян держави тікати за кордон, де без реальної допомоги і захисту можуть стати легкими мішенями («здобиччю») для торговців «живим товаром». Саме тому, з упевненістю можна відзначити про залежність, яка існує між міграцією і торгівлею людьми.

IV. ВИСНОВКИ

З огляду на вище викладене вважаємо, що в Україні прийнято та діє ціла низка нормативно-правових актів, спрямованих на протидію торгівлі людьми (наприклад, з 01 січня 2020 р. по листопад 2022 р. було прийнято 6 підзаконних актів з цього питання), проте в жодному з них не міститься жодних заходів, пов'язаних з протидією торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту та запровадженого на території України воєнного стану. Ці особливості мають бути відкориговані у чинних нормативно-правових актах, а також отримати належної реакції з боку національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми – Міністерства соціальної політики України.

Також, в умовах збройного конфлікту в Україні правоохоронним органам слід виробити загальні правила кваліфікації кримінальних правопорушень за статтею 149 «Торгівля людьми» чи статтею 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України. Для цього варто узагальнити та вивчити правозастосовну практику зарубіжних країн, де були зареєстровані випадки торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту.

Окрім того, на нашу думку, міграція населення з України до інших країн в умовах збройного конфлікту буде продовжуватися й надалі. Громадяни України будуть шукати роботу і, як показує практика, торговці людьми пропонуватимуть привабливі можливості працевлаштування на вигідних умовах. Саме тому, потрібно проводити більше роз'яснювальної роботи з українськими громадянами, які виїжджають за кордон через збройний конфлікт, одразу в пунктах пропуску, надаючи їм детальну інформацію про Національну гарячу

¹ Так само.

лінію з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії насильству за ознакою статі та гарячу лінію екстреної допомоги в усіх країнах – членах ЄС.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. До Росії насильно вивезли понад 400 тисяч українців, зокрема 84 тисячі дітей – Денісова. URL: <https://zmina.info/news/denisova-do-rosiyi-nasylny-vyvezly-402-tysyach-ukrayincziv-zokrema-84-tysyachi-ditej/>
2. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г., Удалова О.А. та ін. (2011). Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. Київ, 292 с.
3. Ми вже шукаємо понад 16 тисяч людей – Денісова про воєнні злочини, зниклих безвісти та вивезених у РФ. URL: <https://suspilne.media/232328-mi-vze-sukaemo-ponad-16-tisac-ludej-denisova-pro-voenni-zlocini-zniklih-bezvisti-ta-vivezenih-u-rf/>
4. Павліченко К.В. (2022). Щодо стану протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 27 трав. 2022 р.) / МВС України, ХНУВС, Наук. парк «Наука та безпека»; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Х.: ХНУВС. С. 7.
5. Пандемія COVID-19 підштовхує українців до ризикованого працевлаштування. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/pandemiya-covid-19-pidshtovkhuye-ukrayintsiv-do-ryzykovanoho-pratsevlashtuvannya>
6. Політова А.С. (2021). Стан протидії торгівлі людьми у Донецькій та Луганській областях. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми*: Україна та світ: зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 8 жовтня 2021 р.) / упор. Г.Я. Савчин, УО. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС. С. 160.
7. Пономаренко С. (2022). Вимушена міграція. Скільки людей залишилось в Україні після повномасштабного вторгнення Росії. URL: <https://ukraine.segodaya.ua/ua/ukraine/vynuzhdennaya-migraciya-skolko-chelovek-ostalos-v-ukraine-posle-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-1614182.html>
8. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
10. Туманова Т. (2021). Готові віддати паспорт і працювати без оформлення: пандемія COVID-19 підштовхує українців до ризикованого працевлаштування. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1954699-gotovi-viddati-pasport-i-pratsyuvati-bez-oformlennya-pandemiya-covid-19-pidshtovkhuye-ukrayintsiv-do-rizikovanogo-pratsevlashtuvannya?fbclid=IwAR2klutSfulrpiKvNaDavdyjfkLQ6oCuis6iazoN1uGvYUBvHT0BjLte8oo>
11. У Всесвітній день протидії торгівлі людьми МОМ повідомляє про сумний рекорд в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsivitniy-den-protydyi-torhivli-lyudmy-mom-povidomlyaye-pro-sumnyy-rekord-v-ukrayini>
12. Україна – витяги із Доповіді про торгівлю людьми – 2022 рік. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2022-TIP-Report_Ukr.pdf
13. Хвиля біженців несе загрозу торгівлі людьми, тому спеціальний закон змінить Кримінальний кодекс. URL: <https://lexinform.com.ua/salvation/>

hvylya-bizhentsiv-nese-zagrozu-torgivli-lyudmy-tomu-spetsialnyj-zakon-zmynyt-kryminalnyj-kodeks/

14. Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми, – MOM. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherez-viynu-rosiyi-prot-yukrayiny-zrostayut-ryzyky-torhivli-lyudmy-mom>
15. Global data hub on human trafficking. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/map>
16. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>

REFERENCES

1. Cherez viynu Rosiyi proty Ukrayiny zrostayut ryzyky torhivli lyudmy, – MOM [Due to Russia's war against Ukraine, the risks of human trafficking are increasing, – IOM]. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherez-viynu-rosiyi-prot-yukrayiny-zrostayut-ryzyky-torhivli-lyudmy-mom> [in Ukraine]
2. Do Rosiyi nasylny vyvezly ponad 400 tysyach ukrayintziv, zokrema 84 tysyachi ditey – Denisova [More than 400,000 Ukrainians were forcibly deported to Russia, including 84,000 children – Denisov]. URL: <https://zmina.info/news/denisova-do-rosiyi-nasylny-vyvezly-402-tysyach-ukrayincziv-zokrema-84-tysyachi-ditej/> [in Ukraine]
3. Global data hub on human trafficking. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/map>
4. Hvylya bizhentsiv nese zahrozu torhivli lyudmy, tomu spetsialny zakon zmynyt Kryminalnyi kodeks [The wave of refugees carries the threat of human trafficking, so a special law will change the Criminal Code]. URL: <https://lexinform.com.ua/salvation/hvylya-bizhentsiv-nese-zagrozu-torgivli-lyudmy-tomu-spetsialnyj-zakon-zmynyt-kryminalnyj-kodeks/> [in Ukraine]
5. Levchenko K.B., Kovalchuk L.G., Udalova O.A. etc. (2011). Sotsialno-pedahohichni osnovy protydyi torhivli lyud'my ta eksploatatsiyi ditey [Socio-pedagogical foundations of combating human trafficking and exploitation of children]. Kyiv, 2011. 292 p. [in Ukraine]
6. My vzhe shukayemo ponad 16 tysyach lyudey – Denisova pro voyenni zlochyny, znyklykh bezvisty ta vyvezenykh u RF [We are already looking for more than 16,000 people – Denisov on war crimes, missing persons and those deported to the Russian Federation]. URL: <https://suspilne.media/232328-mi-vze-sukaemo-ponad-16-tisac-ludej-denisova-pro-voenni-zlocini-zniklih-bezvisti-ta-vivezenih-u-rf/> [in Ukraine]
7. Pavlichenko K.V. (2022). Shchodo stanu protydyi zlochynam, povyazanym iz torhivleyu lyud'my [Regarding the state of combating crimes related to human trafficking]. *Protydiya kiberzlochynnosti ta torhivli lyudmy [Combating cybercrime and human trafficking]* (Kharkiv, May 27), 2022. [in Ukraine]
8. Pandemiya COVID-19 pidshtovkhuje ukrayintziv do ryzykovanoho pratsevlashtuvannya [The COVID-19 pandemic is pushing Ukrainians to risky employment]. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/pandemiya-covid-19-pidshtovkhuje-ukrayintziv-dorizykovanoho-pratsevlashtuvannya> [in Ukraine]
9. Politova A.S. (2021). Stan protydyi torhivli lyudmy u Donetskiy ta Luhanskiy oblastiakh [The state of combating human trafficking in Donetsk and Luhansk regions]. *Derzhavna polityka shchodo protydyi torhivli lyudmy: Ukrayina ta svit [State policy on combating human trafficking: Ukraine and the world]* (Lviv, October 8). [in Ukraine]
10. Ponomarenko S. (2022). Vymushena mihratsiya. Skilky lyudey zalyshylos v Ukrayini pislya povnomashtabnoho vtorhnennya Rosiyi [Forced migration. How many people remained in Ukraine after the full-scale invasion of Russia]. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/vynuzhdennaya-migraciya-skolko-chelovek-ostal-os-v->

- ukraine-posle-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-1614182.html [in Ukraine]
11. Pro skhvalennya Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy protydyi torhivli lyudmy na period do 2025 roku [On the approval of the Concept of the State targeted social program to combat human trafficking for the period until 2025]: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 07.14.2021 No 800-r [in Ukraine]
 12. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: Law of Ukraine, 20.10.2014 No 1706-VII [in Ukraine]
 13. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>
 14. Tumanova T. (2021). Hotovi viddaty pasport i pratsyuvaty bez oformlennya: pandemiya COVID-19 pidshovkhuye ukrayintsiv do ryzykovanoho pratsevlashtuvannya [Ready to hand over passport and work without registration: the COVID-19 pandemic pushes Ukrainians to risky employment]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1954699-gotovi-viddati-pasport-i-pratsyuvati-bez-oformlennya-pandemiya-covid-19-pidshovkhuye-ukrayintsiv-do-rizikovanogo-pratsevlashtuvannya?fbclid=IwAR2klutSfulrpiKvNaDavydjfkLQ6OcUis6iazoN1uGVyUBvHT0BjLte8oo> [in Ukraine]
 15. U Vsesvitniy den protydyi torhivli lyudmy MOM povidomyaye pro sumnyy rekord v Ukraini [On World Day Against Human Trafficking, IOM reports a sad record in Ukraine]. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsesvitniy-den-protydyi-torhivli-lyudmy-mom-povidomyaye-pro-sumnyy-rekord-v-ukrayini> [in Ukraine]
 16. Ukraina – vytyahy iz Dopovidi pro torhivlyu lyudmy – 2022 rik [Ukraine – excerpts from the Report on human trafficking – 2022]. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2022-TIP-Report_Ukr.pdf [in Ukraine]